

การใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา
เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
Using Social Capital in Social Development Work of the Group Growing Organic
Vegetables, Safe Food, Ban Kang Pla.Si Song Rak Subdistrict Municipality, Dan Sai
District, Loei Province

ยิ่งศักดิ์ คชโคตร¹ คงสิทธิ์ งอกงาม²
E-mail: sm667336101@lru.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษาการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้ายจังหวัดเลย วัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาด้านกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์การใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 2) เพื่อศึกษาด้านทุนทางสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลาเทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 3) เพื่อดำเนินการพัฒนาสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นบทความวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ กลุ่มเป้าหมายหลักคือกลุ่มประชากรในพื้นที่บ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย กลุ่มเป้าหมายผู้วิจัยเชิงคุณภาพจำนวน 3 คน กลุ่มเป้าหมายผู้วิจัยเชิงปริมาณจำนวน 25 คน ของกลุ่มการส่งเสริมการเกษตรการก่อตั้งกลุ่มเริ่มแรกคือการปลูกไว้กินภายในครัวเรือนและผลผลิตเอะอะขึ้นต่อมาได้มีความคิดรวมกลุ่มเพื่อจะจำหน่ายจึงได้รวมกลุ่มกันโดยตั้ง ชื่อกลุ่มว่าพืชผักปลอดภัยด่านซ้ายกรีนเน็ต (Green Net) มีแนวคิดที่ปลูกผักและใช้สารเคมีน้อยที่สุดและโรงพยาบาลด่านซ้ายติดต่อซื้อผักเพื่อนำไปประกอบอาหารให้ผู้ป่วยในโรงพยาบาลและได้มีหมอมาดูตรวจแปลงผักหาปริมาณสารพิษกลุ่มได้รับงบประมาณจากโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อมาต่อยอดในการให้ความรู้และสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ต่าง ๆ ผลการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลามีการพัฒนา 3 ด้านดังนี้คือ 1) ด้านกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์การใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 2) ด้านทุนทางสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลาเทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 3) ด้านการพัฒนาสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นต้น

คำสำคัญ: ทุนทางสังคม กลุ่มปลูกผัก เกษตรอินทรีย์ อาหารปลอดภัย

Abstract

A study of the use of social capital in social development work of the organic vegetable growing group, safe food, Ban Kang Pla. Si Song Rak Subdistrict Municipality Dan Sai District, Loei Province. Objectives 1) To study the organic vegetable growing group, the use of social capital in social development work of the organic vegetable growing group, safe food at Ban Kang Pla. Si Song Rak Subdistrict Municipality Dan Sai District, Loei Province 2) To study social capital, use of social capital in social development work of the organic vegetable growing group, safe food, Ban Kang Pla, Si Song Rak Subdistrict Municipality. Dan Sai District, Loei Province 3) For social development, use of social capital in social development work of the organic vegetable growing group, safe food, Ban Kang Pla. Si Song Rak Subdistrict Municipality Dan Sai District, Loei Province is a qualitative and quantitative research article. The main target group is the population. In the Ban Kang Pla area Si Song Rak Subdistrict Municipality Dan Sai District, Loei Province, a target group of 3 qualitative researchers, a target group of 25 quantitative researchers of the Agricultural Promotion Group. The initial formation of the group was to grow food for consumption within the household and produce more produce. Later, the idea was to form a group. In order to sell, they gathered together to form a group. The group's name is Dan Sai Green Net Safe Vegetables (Green Net). The idea is to grow vegetables and use as little chemicals as possible, and Dan Sai Hospital contacted them to buy vegetables to use in cooking

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

² นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

for patients in the hospital and a doctor came to inspect the plot. Vegetables to measure the amount of toxins. The group received a budget from the Quality of Life Development Project to continue providing knowledge and support for various seeds. The results of using social capital in the social development work of the group growing vegetables, organic agriculture, safe food and homes. Fish bones have developed in 3 areas as follows: 1) The organic vegetable growing group uses social capital in the social development work of the organic vegetable growing group, safe food, Ban Kang Pla. Si Song Rak Subdistrict Municipality Dan Sai District, Loei Province; 2) Social capital, use of social capital in social development work of the organic vegetable growing group, safe food, Ban Kang Pla, Si Song Rak Subdistrict Municipality. Dan Sai District, Loei Province; 3) Social development, use of social capital in social development work of the organic vegetable growing group, safe food, Ban Kang Pla. Si Song Rak Subdistrict Municipality Dan Sai District, Loei Province, etc.

Keywords: social capital, vegetable growing groups, organic farming, food safety

ความเป็นมาของปัญหา

เมื่อก้าวถึงทุนทางสังคมนั้นโดยทั่วไปจะนึกถึงทุนทางสังคมใน 3 ประเด็นได้แก่ คือ นิยามแนวคิดและทฤษฎีอธิบายทุนทางสังคมและงานวิจัยเกี่ยวกับทุนทางสังคมซึ่งในแต่ละประเด็นได้มีนักวิชาได้ให้ความหมายแนวคิด และทฤษฎีไว้อย่างหลากหลาย ทุนทางสังคม (social capital) คือ ปัจจัยเชิงเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคมซึ่งมีความร่วมมือกันและไว้วางใจกันแต่นักวิชาการส่วนมากก็ยังไม่นิยาม “ทุนทางสังคม” ที่ใช้ร่วมกันเพราะยังไม่สามารถให้ความหมายของ “ทุนทางสังคม” ที่ชัดเจนตายตัวได้ดังที่นักวิชาการตะวันตกส่วนมากเห็นว่าไม่มีคำนิยามของ “ทุนทางสังคม” ที่สามารถตกลงกันแน่นอนแต่ในการศึกษาวิจัยจะยึดหลักเกณฑ์และระดับการสอบสวนหรือใช้นิยามที่มีผู้ใช้ร่วมกันมากที่สุดซึ่งเป็นนิยามที่เน้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ด้านการผลิตอย่างไรก็ดีหากรวบรวมทัศนะของนักวิชาการต่าง ๆ เกี่ยวกับความหมายของ “ทุนทางสังคม” หรือ social capital ทุนทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมที่เราสามารถเรียกเอาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากมันได้ตัวอย่างของทุนทางสังคมที่มักถูกกล่าวถึง คือ ความเชื่อถือไว้วางใจกัน (Trust) เครือข่าย (Network) สถาบัน (Institution) ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมรูปแบบใดที่เป็นทุนทางสังคมนั้นเราอาจพิจารณาได้ง่าย ๆ ว่าทำที่ดีที่สุดแล้วมันสามารถให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับเราได้หรือไม่นั่นเองทุนทางสังคมเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันกิจกรรมร่วมมือกันยังมีมากเท่าไรก็อาจเป็นผลดีในแง่ที่ว่าเกิดการเรียนรู้ รับรู้และส่งผ่านข้อมูลข่าวสารระหว่างกันทำให้เกิดคุณค่าบางอย่างที่สามารถยึดโยงและยอมรับร่วมกันซึ่งคุณค่าอันนี้นั่นเองที่ส่วนหนึ่งเราสามารถเรียกเอาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากมันได้ นายเจมส์ โคลแมน (James Coleman, 1988) ได้ทำการศึกษาพบว่า ทุนทางสังคมในครอบครัวมีผลอย่างสำคัญในการสำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมปลาย โดยทุนทางสังคมในครอบครัววัดจากการมีอยู่ของพ่อและแม่ในครอบครัวจำนวนพี่น้องความคาดหวังในตัวลูกของแม่เรื่องการศึกษาลูกที่มีทั้งพ่อและแม่ในครอบครัวจำนวนพี่น้องที่น้อยกว่าและแม่คาดหวังในเรื่องการศึกษามีแนวโน้มที่จะสำเร็จการศึกษามากกว่า

การพัฒนาสังคมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาประเทศซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ได้รับความสนใจจากสหประชาชาติตั้งแต่ในช่วงการพัฒนาในทศวรรษที่ 2 (ค.ศ. 1971 – 1980) เป็นต้นมา ในขณะที่เดียวกันประเทศไทยได้เริ่มให้ความสนใจต่อการพัฒนาสังคมนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510 -2514) เป็นต้นมา ทั้งนี้การศึกษาแนวคิดการพัฒนาสังคมผู้ศึกษาควรมีการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายการพัฒนาสังคมความสำคัญของการพัฒนาสังคมเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาสังคมระบบการพัฒนาสังคม ตลอดจนแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาสังคมอย่างชัดเจนเพื่อให้สามารถเข้าใจและนำไปวิเคราะห์กับปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างถูกต้อง วิจัย รูปชาติ (2551) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาสังคมโดยมีการแยกออกเป็น 4 ความหมายย่อยดังนี้ ความหมายแรกเป็นการให้ความหมายจากคำว่า “การพัฒนา” กับคำว่า “สังคม” ในความหมายนี้การพัฒนาสังคมครอบคลุมการพัฒนาในหลาย ๆ ด้านโดยจะหมายถึงอะไรก็ตามที่เป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นในสังคม (Society) ก็จะถือว่าเป็นการพัฒนาสังคมทั้งหมดซึ่งจะรวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม ความหมายที่สองเป็นการให้ความหมายที่เน้นเฉพาะด้านของการพัฒนาคน คือ ด้านสังคมเป็นความหมายที่กำหนดขึ้นจากการประชุมองค์การ ECAFE (Economic Commission for Asia and the Far East) ซึ่งได้เปลี่ยนชื่อเป็น ESCAP (Economic and Social Commission for Asia and Pacific) เมื่อ ค.ศ. 1970 จากการประชุมดังกล่าวมีข้อสรุปว่า การพัฒนาสังคมเป็นอีกด้านหนึ่งของการพัฒนามิใช่เป็นผลพลอยได้จากการพัฒนาเศรษฐกิจแต่เป็นเงื่อนไขของการพัฒนา ดังนั้น การพัฒนาสังคมย่อมต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านอื่น ๆ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันการเมืองการปกครองและปัจจัยทางสังคมอื่น ๆ ในความหมายนี้เน้นการที่จะทำให้สังคมมีความสงบสุขและสอดคล้องกับ สภาพแวดล้อมตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่มี

ขึ้นอยู่กับเวลาในการสร้างความสัมพันธ์ที่ระหว่างคนกลุ่มคนและสถาบันในสังคม ความหมายที่สามเป็นการให้ความหมายโดยแยกการพัฒนาออกเป็น ส่วน ๆ ตามสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วมีการจัดกลุ่มสาขาแต่ละประเภทว่าสาขาใดควรเป็นเรื่องเกี่ยวกับด้านสังคมของประชาชน เช่น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่กำหนดให้สาขาการศึกษาสาธารณสุขและสวัสดิการสังคมเป็นเรื่องของการพัฒนาสังคม ความหมายสุดท้ายเป็นการให้ความหมายจากการกำหนดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสวัสดิการสังคมโดยเป็นการพิจารณาว่าการจัดสวัสดิการทั้งระดับบุคคลกลุ่มชุมชนและสังคม ได้แก่ สังคมสงเคราะห์การประชาสงเคราะห์ รวมถึงการจัดสวัสดิการช่วยเหลือและการกุศลต่าง ๆ ล้วนเป็นการพัฒนาสังคม

การใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย การก่อตั้งกลุ่มเริ่มแรกคือการปลูกไว้กินภายในครัวเรือนและผลผลิตเอะชิ้นต่อมาได้มีความคิดรวมกลุ่มเพื่อจะจำหน่ายจึงได้รวมกลุ่ม กันโดยตั้งชื่อกลุ่มว่าพืชผักปลอดภัยด่านซ้ายกรีนเน็ตมีแนวคิดที่ปลูกและใช้สารเคมีน้อยที่สุดจนได้มีโรงพยาบาลด่านซ้ายติดต่อเข้ามาเพื่อซื้อผักเพื่อนำไปประกอบอาหารเพื่อผู้ป่วยในโรงพยาบาลและได้มีหมอมามาตรวจแปลงวัดปริมาณสารพิษส่วนหนึ่งได้รับงบประมาณจากโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตมาต่อยอดในการให้ความรู้และสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ต่าง ๆ ถ้าไม่ทำให้ชาวบ้านปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ แล้วจะให้เขาปลูกอะไรงานวิจัยมีทางออกให้ไหมเสียงสะท้อนของชาวบ้านก้างปลาที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการเกษตรบนที่สูงโดยเฉพาะการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวจากเสียงสะท้อนของชาวบ้านจึงนำมาสู่งานวิจัยในโครงการ (Smart Farmer) เกษตรทางเลือกและความมั่นคงทางอาหาร (2559 - 60) และโครงการการเพิ่มศักยภาพเกษตรกรและหมู่บ้านต้นแบบการผลิตและการตลาดสีเขียวมาตรฐานด่านซ้ายกรีนเน็ต ฯ (2560 - 61) ที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ปัจจุบันหมู่บ้านก้างปลากลายเป็นต้นแบบหมู่บ้าน (Smart Farmer) อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ที่เปลี่ยนจากการทำเกษตรปลูกพืชเชิงเดี่ยวมาเป็นการปลูกพืชผักปลอดภัยส่งตลาดสีเขียวโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชด่านซ้ายและตลาดประชารัฐภายใต้มาตรฐาน “Dansai Green Net” นอกจากเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคแล้วยังสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านได้ต่อเนื่องตลอดทั้งปีที่สำคัญช่วยลดพื้นที่บุกรุกผืนป่าซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญ หมู่บ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีพื้นที่กว่า 9,965 ไร่ส่วนใหญ่เป็นป่าสงวนมีประชากรอาศัยอยู่ราว 223 คน มีทั้งสิ้น 60 ครัวเรือนด้วยสภาพภูมิประเทศเป็นที่ลาดชันและเชิงเขาพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่อกเขาสลัซซชันมีความสูงเหนือระดับน้ำทะเล 500 -1,100 เมตร มีพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาเป็นที่ราบลุ่มแคบ ๆ สลับกับหุบเขาเพียงร้อยละ 4-5 ของพื้นที่ทั้งหมดถูกใช้เป็นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำการเกษตรเมื่อชุมชนขยายตัวจึงต้องขยายพื้นที่รุกเข้าไปในผืนป่าที่เดิมไม่จึงถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่เกษตรอย่างถาวรและต่อเนื่องแต่การนำไปใช้ประโยชน์ด้านการเพาะปลูกจะประสบปัญหาการชะล้างการพังทลายของหน้าดินหากไม่มีระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำที่ดีพอโดยเฉพาะหน้าดินที่มีดินอยู่น้อยยังมีปัญหามากนอกจากก่อให้เกิด “เขาหัวโล้น” แล้วการทำเกษตรโดยการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่มีการใช้สารเคมีในปริมาณมาก ๆ ยังส่งผลกระทบต่อคนในพื้นที่ราบลุ่มบทความวิชาการนี้จึงให้ความสำคัญกับการใช้ที่ดินแหล่งน้ำและผืนป่าเพราะถือเป็นพื้นฐานสำคัญต่อวิถีการทำเกษตรของชาวบ้านก้างปลาและเกี่ยวข้องกับบทความวิชาการกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ในทางเศรษฐศาสตร์ “ทุน” หมายถึงปัจจัยการผลิตชนิดหนึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ร่วมกับปัจจัยการผลิตอื่น ๆ เพื่อการผลิตสินค้าและบริการเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าสินค้านทุน (Capital Goods) แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ สิ่งก่อสร้าง (Construction) และเครื่องจักรเครื่องมือ (Equipment) ในกรณีการผลิตทางการเกษตรสัตว์ใช้งานต่าง ๆ ถือเป็นปัจจัยทุนเช่นกันนอกจากนี้ในบางกรณีอาจรวมทรัพยากรมนุษย์ทุนที่ดินทุนวัตถุดิบ เป็นต้น (วันรักษ์ มิ่งมณีนาคนิ, 2534)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาด้านกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์การใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษาด้านทุนทางสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลาเทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
3. เพื่อศึกษาด้านการพัฒนาสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัย บ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงปริมาณ ผลการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา มีการพัฒนา 3 ด้านดังนี้คือ 1) ด้านกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์การใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 2) ด้านทุนทางสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 3) ด้านการพัฒนาสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นต้น

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

บ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

3. ขอบเขตด้านประชากร

3.1 กลุ่มเป้าหมายวิจัยเชิงคุณภาพประชากรในพื้นที่บ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย จำนวน 3 คน 1) นางคุณารักษ์ มณีบุษย์ 2) รศ.ดร.เอกรินทร์ พึ่งประชา 3) นพ.ภักดี สืบบุญธรรม

3.2 กลุ่มเป้าหมายวิจัยเชิงปริมาณประชากรในพื้นที่บ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย จำนวน 25 คน

คำจำกัดความ

ทุนทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมที่เราสามารถเรียกเอาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากมันได้ตัวอย่างของทุนทางสังคมที่มักถูกกล่าวถึงคือความเชื่อถือไว้วางใจกัน (Trust) เครือข่าย (Network) สถาบัน (Institution) ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมรูปแบบใดที่เป็นทุนทางสังคมนั้น เราอาจพิจารณาได้ง่าย ๆ ว่าท้ายที่สุดแล้วมันสามารถให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับเราได้หรือไม่นั่นเอง

การพัฒนาสังคม หมายถึง การมุ่งการพัฒนาคุณภาพคนเพื่อให้สามารถพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้ามีความสุข เกิดความเป็นธรรมสร้างและสนับสนุนการพัฒนาประเทศส่วนรวมพร้อมๆกับชำระไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติวัฒนธรรมและค่านิยมอันดีและยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตของคนในชนบทและในเมืองให้ได้ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน

การทำเกษตรอินทรีย์ หมายถึง ระบบการผลิตพืชที่ปลอดจากการใช้สารเคมีทุกชนิดทุกขั้นตอนไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืชฮอร์โมนสังเคราะห์ เป็นต้น โดยอนุญาตให้ใช้เฉพาะปุ๋ยอินทรีย์ ได้แก่ ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมักปุ๋ยชีวภาพ และปุ๋ยพืชสด เท่านั้น รวมถึงมีการจัดพื้นที่ปลูกพืชไม่ให้ปนเปื้อนกับแปลงปลูกพืชแบบเคมีและห่างไกลจากสารเคมี

เนื้อหา

ผลการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา มีการพัฒนา 3 ด้าน คือ 1) ด้านกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์การใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 2) ด้านทุนทางสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 3) ด้านการพัฒนาสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีดังนี้

1. ด้านกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์การใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัย

1.1 กลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์ หมายถึงคือการทำเกษตรด้วยหลักธรรมชาติบนพื้นที่การเกษตรที่ไม่มีสารพิษตกค้าง และหลีกเลี่ยงจากการปนเปื้อนของสารเคมีทางดินทางน้ำและทางอากาศเพื่อส่งเสริมความอุดมสมบูรณ์ของดินความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้กลับคืนสู่สมดุลธรรมชาติโดยไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์หรือสิ่งที่ได้มาจากการตัดต่อพันธุกรรมใช้ปัจจัยการผลิตที่มีแผนการจัดการอย่างเป็นระบบในการผลิตภายใต้มาตรฐานการผลิตเกษตรอินทรีย์ให้ได้ผลผลิตสูงอุดมด้วยคุณค่าทางอาหารและปลอดสารพิษโดยมีต้นทุนการผลิตต่ำเพื่อคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจพอเพียงแก่มวลมนุษยชาติและสรรพชีวิตผักที่เพาะปลูกด้วยวิธีการทางเกษตรอินทรีย์ (Organic Agriculture) ซึ่งเป็นวิธีการเพาะปลูกแบบธรรมชาติที่ไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์ใดๆ ในทุกขั้นตอนของการผลิตหลักการผลิตผักอินทรีย์ 1) เลือกพื้นที่ที่ไม่เคยทำการเกษตรเคมีมาไม่น้อยกว่า 3 ปี 2) เป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างดอนและโล่งแจ้ง

1.2 ประเภทและประโยชน์ของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์

1.2.1 ประเภทของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์แบ่งเป็นออก 2 ประเภทหลัก ได้แก่ 1) เกษตรอินทรีย์แบบพึ่งพาตนเองซึ่งโดยมากเป็นการเกษตรแบบออร์แกนิกมีปัญญาพื้นบ้าน 2) เกษตรอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานผู้ผลิตที่สำคัญคือเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ร่วมกับ (GreenNet) และมูลนิธิสายใยแผ่นดินในระยะที่ผ่านมาเริ่มมีบริษัทเอกชนและอุตสาหกรรม เป็นต้น

1.2.2 ประโยชน์ของกลุ่มปลูกผักอินทรีย์ให้ปริมาณและคุณภาพผลผลิตที่ดีกว่าให้อาหารปลอดภัยสำหรับชีวิตที่ดีกว่าให้ต้นทุนการผลิตที่ต่ำเพื่อเศรษฐกิจที่ดีกว่าให้คุณภาพชีวิตและสุขภาพจิตที่ดีกว่าให้ผืนดินที่อุดมสมบูรณ์ดีกว่าให้สิ่งแวดล้อมที่ดีกว่า

ตารางที่ 1 ด้านกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์

รายการ	จำนวน/คน
1. การรวมกลุ่มของชุมชนประชากรเพศชายการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอคำชะอี จังหวัดเลย	8
2. การรวมกลุ่มของชุมชนประชากรเพศหญิงการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอคำชะอี จังหวัดเลย	17
โดยรวม	25

จากตารางที่ 1 ด้านกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์ 1) การรวมกลุ่มของชุมชนมีจำนวนประชากรเพศชาย 8 คน 2) การรวมกลุ่มของชุมชนมีจำนวนประชากรเพศหญิงการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอคำชะอี จังหวัดเลย 17 คนโดยรวมมีการรวมกลุ่มของชุมชนมีจำนวนประชากร 25 คน

ภาพที่ 1 การประชุมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์

2. ด้านการใช้ทุนทางสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัย

2.1 ทุนทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมที่เราสามารถเรียกเอาผล ประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากมันได้ตัวอย่างของทุนทางสังคมที่มักถูกกล่าวถึงคือความเชื่อถือว่าไว้วางใจกัน (Trust) เครือข่าย (Network) สถาบัน (Institution) ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมนั้น เราอาจพิจารณาได้ง่ายๆว่าท้ายที่สุดแล้วมันสามารถให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับเราได้หรือไม่นั่นเอง

2.2 ประเภทและประโยชน์ทุนทางสังคม

2.2.1 ทุนทางสังคมอาจแบ่งกว้างๆได้เป็นสองประเภท คือ ทุนทางสังคมภายใน (Cognitive social capital) และ ทุนทางสังคมภายนอก (Structural social capital)

2.2.2 ประโยชน์ทุนทางสังคม กล่าวโดยกว้างๆแล้วทุนทางสังคมให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้โดยผ่านสองช่องทาง คือ ลดต้นทุนทางธุรกรรม (Transaction cost) และลดต้นทุนการตรวจสอบดูแล (Monitoring cost)

ตารางที่ 2 ด้านการใช้ทุนทางสังคม

รายการ	จำนวน/บาท	ค่าร้อยละ
1. ด้านทุนทางสังคมการลงทุนซื้อเมล็ดพันธุ์ผักการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผัก เกษตรกรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย	300	15.789
2. ด้านทุนทางสังคมค่าอุปกรณ์สำหรับทำที่รดน้ำผักการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผัก เกษตรกรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลาเทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย	1,600	84.210
โดยรวม	1,900	100

จากตารางที่ 2 พบว่า ด้านการใช้ทุนทางสังคม 1.ด้านทุนทางสังคมการลงทุนซื้อเมล็ดพันธุ์ผักและด้านทุนทางสังคมค่าอุปกรณ์สำหรับทำที่รดน้ำผักคิดรวมเป็นค่าใช้จ่าย 1,900 บาท 1ด้านทุนทางสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรกรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลาเทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย การลงทุนซื้อเมล็ดพันธุ์ผักค่าใช้จ่าย 300 บาทคิดเป็นร้อยละ 15.789 2.ด้านทุนทางสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรกรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้ายจังหวัดเลย ค่าอุปกรณ์สำหรับทำที่รดน้ำผัก 1,600 บาท คิดเป็นร้อยละ 84.210

ภาพที่ 2 แปลงปลูกผักกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์

3. ด้านการพัฒนาสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรกรอินทรีย์อาหารปลอดภัย

3.1 การพัฒนาสังคม หมายถึง การมุ่งการพัฒนาคุณภาพคนเพื่อให้สามารถพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้ามีความสงบสุขเกิดความเป็นธรรมสร้างละสนับสนุนการพัฒนาประเทศส่วนรวมพร้อมกับธำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติวัฒนธรรม และค่านิยมอันดีและยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตของคนในชนบทและในเมืองให้ได้ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน

3.2 ประเภทและประโยชน์ด้านพัฒนาสังคม

3.2.1 ประเภทพัฒนาสังคมมี 7 ประเภท 1) การพัฒนาสังคมและจัดสวัสดิการเด็กและเยาวชน 2) การพัฒนาสังคมและจัดสวัสดิการครอบครัว 3) การพัฒนาสังคมและจัดสวัสดิการสตรี 4) การพัฒนาสังคมและจัดสวัสดิการคนพิการและผู้สูงอายุ 5) การพัฒนาสังคมและจัดสวัสดิการผู้ด้อยโอกาสและ อื่น ๆ 6) การพัฒนาสังคมและจัดสวัสดิการที่อยู่อาศัย 7) การพัฒนาสังคมและจัดสวัสดิการชุมชนและสังคม

3.2.2 ประโยชน์พัฒนาสังคม 1) ทำให้ปัญหาของสังคมลดน้อยและ หดไปในที่สุด 2) ป้องกันไม่ให้ปัญหานั้นหรือปัญหาในลักษณะเดียวกันเกิดขึ้นแก่สังคมอีก 3) ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าขึ้นมาแทน 4) ทำให้ประชาชนในสังคมสมานสามัคคีและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขตามฐานะของแต่ละบุคคล

ตารางที่ 3 ด้านพัฒนาสังคม

รายการ	จำนวน/บาท	ค่าร้อยละ
1. ด้านพัฒนาสังคมขายผักที่ตลาดได้กำไรการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผัก เกษตรกรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย	600	60
2. ด้านพัฒนาสังคมได้กำไรจากการขายส่งตลาดการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูก ผักเกษตรกรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัด เลย	400	40
โดยรวม	1,000	100

จากตารางที่ 3 พบว่า ด้านพัฒนาสังคม 1) ด้านพัฒนาสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ขายผักที่ตลาดได้กำไรวันละ 600 บาทต่อวันคิดเป็นร้อยละ 60 2) ด้านพัฒนาสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ได้กำไรจากการขายส่งตลาด 400 บาทต่อวันคิดเป็นร้อยละ 40 โดยรวมแล้วขายผักได้กำไรวันละ 1,000 บาทคิดเป็นร้อยละ

ภาพที่ 3 การซื้อขายของตลาดบ้านก้างปลา

บทสรุป

1. ด้านกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์ 1) การรวมกลุ่มของชุมชนมีจำนวนประชากรเพศชาย 8 คน 2) การรวมกลุ่มของชุมชนมีจำนวนประชากรหญิงการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 17 คนโดยรวมมีการรวมกลุ่มของชุมชนมีจำนวนประชากร 25 คน
2. ด้านการใช้ทุนทางสังคม 1.ด้านทุนทางสังคมการลงทุนซื้อเมล็ดพันธุ์ผักและด้านทุนทางสังคมค่าอุปกรณ์สำหรับทำที่รดน้ำผักคิดรวมเป็นค่าใช้จ่าย 1,900 บาท 1ด้านทุนทางสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลาเทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย การลงทุนซื้อเมล็ดพันธุ์ผักค่าใช้จ่าย 300 บาทคิดเป็นร้อยละ 15.789 2.ด้านทุนทางสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้ายจังหวัดเลย ค่าอุปกรณ์สำหรับทำที่รดน้ำผัก 1,600 บาท คิดเป็นร้อยละ 84.210
3. ด้านพัฒนาสังคม 1) ด้านพัฒนาสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ขายผักที่ตลาดได้กำไรวันละ 600 บาทต่อวันคิดเป็นร้อยละ 60 2) ด้านพัฒนาสังคมการใช้ทุนทางสังคมในงานพัฒนาสังคมของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์อาหารปลอดภัยบ้านก้างปลา เทศบาลตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ได้กำไรจากการขายส่งตลาด 400 บาทต่อวันคิดเป็นร้อยละ 40 โดยรวมแล้วขายผักได้กำไรวันละ 1,000 บาทคิดเป็นร้อยละ

สำหรับตลาดสีเขียวที่โรงพยาบาลพระยุพราช อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย จะมีการตั้งทุกวันจันทร์ตั้งแต่เวลาเช้ามีดจนฟ้าเริ่มสว่างเป็นตลาดขนาดย่อมตั้งโต๊ะเรียงแถวหน้ากระดานราว 7-8 ร้านค้าซึ่งผู้คนจากบ้านนาหมูนันและบ้านก้างปลาจะนำผักพื้นบ้านและอาหารปามาวางขายกันอย่างครึกครื้นโดยจากการสอบถามเหล่าบรรดาแม่ค้าทั้งหลายพบว่าแม้ราคาของผักนั้นจะอยู่ที่ราว 10-30 บาท แต่พวกเขากลับสร้างรายได้ถึงวันละ 1,000 บาทเลยทีเดียวที่เดียวอย่างไรก็ตามรายได้หลักของชาวบ้านไม่ได้มาจากการปลูกผักไร้สารพิษขาย แต่พวกเขายังมีการปลูกข้าวหรือกรีดยางพาราไปตามฤดูกาลส่วนของผักไร้สารนี้เป็นเพียงรายได้เสริมเท่านั้นด้วยความสำคัญดังกล่าวทำให้ผู้บริโภคได้ให้ความสนใจต่อการบริโภคผักปลอดสารพิษเป็นจำนวนมากและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องแต่ทั้งนี้ผลการสำรวจความคิดเห็นต่อความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผักปลอดสารพิษว่าผู้บริโภคมีความรู้ความเข้าใจมาน้อยเพียงใดผลการสำรวจพบว่าผลการศึกษาทำให้ทราบถึงความเข้าใจที่ถูกต้องต่อ “ผักปลอดสารพิษ” ตามความหมายของศัพท์บัญญัติและนิยามที่เกี่ยวกับผักสะอาดที่มีวางขายอยู่ในท้องตลาด (สถาบันพีชอินทรีย์กรวมวิชาการเกษตร) (วีระศักดิ์สม ยานะ, 2550)

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐกิตติ์ ปัทมะ. (2563). การพัฒนาระบบเกษตรอัจฉริยะของประเทศไทย. <https://www.senate.go.th/document/Ext23700/23700529_0008.PDF> (สืบค้นเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2563).
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2563). ภูมิทัศน์ภาคเกษตรไทยจะพลิกโฉมอย่างไรสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. <<https://www.nstda.or.th/agritec/78-featured-article/303-smart-green-house/>> (สืบค้นเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2563).
- ไพโรจน์ บัวสุข. (2557). แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรตามแนวพุทธของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น. วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร, 5(2), 20-28.
- ยอดชาย ทองไทยนนท์. (2551). ความหลากหลายทางชีวภาพกับการผลิตปศุสัตว์ ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: กลุ่มวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพ กองบำรุงพันธุ์สัตว์ กรมปศุสัตว์กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สถาบันการจัดการเทคโนโลยีและนวัตกรรมเกษตร. (2563). โรงเรือนอัจฉริยะนวัตกรรมตอบโจทย์เกษตรกร 4.0. <<https://www.nstda.or.th/agritec/78-featured-article/303-smart-green-house/>> (สืบค้นเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2563).
- สถาบันการจัดการเทคโนโลยีและนวัตกรรมเกษตร. (2564). โรงเรือนพลาสติกเพื่อการผลิตพืชผักคุณภาพ. <<https://zhort.link/cqO>> (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2564).
- สมบัติ พุทธา. (2564). สศท.7 โขว์แปลงเรียนรู้เกษตรอัจฉริยะ ศกอ. จ.สุพรรณบุรี ดึงเทคโนโลยีเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต. <<https://zhort.link/cra>> (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2564).
- สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน). (2563). เกษตรอินทรีย์ คือ อะไร และทำไมต้อง เกษตรอินทรีย์. <http://www.arda.or.th/Knowledge_detail.php?id=17> (สืบค้นเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2563).
- สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภोजอมพระ. (2564). เกษตรอินทรีย์วิถีสุรินทร์ 4.0 <http://oniepr.com/news_show.php?nid=204278> (สืบค้นเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2564).
- อุทิศ ทาหอม, สำราญ ธุระตา และ คเนศ วงษา. (2562). การพัฒนาศักยภาพเกษตรกรแบบมีส่วนร่วมโดยการประยุกต์ใช้หลักเกษตรกรรมยั่งยืนเพื่อลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกรชุมชนบ้านคูขาดตำบลสตึกอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์. วารสารพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 21(2), 1-27.